EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNTA

LAUSUNTOPYYNTÖ: HE 217/2022 vp

Hallituksen esitys pakkokeinolain ym.

muuttamiseksi

LA 57/2021 vp ja LA 91/2020 vp

13.1.2023

Lähtökohtaisesti hallituksen esityksessä esitetyt muutokset ovat perusteltuja, tosin monet varsin teknisiä. Säätämisjärjestyksen osalta yhdyn HE:ssä esitettyyn.

Yleistoteamus on se, että on hämmästyttävää, kun on laadittu näin kattava HE sellaisen lain muutostarpeista, joka oli kokonaisuudistuksen kohteena vajaat 10 vuotta sitten. Mitään mullistavaa HE ei kuitenkaan sisällä, kysymys on lähinnä käytännössä ilmenneiden soveltamisongelmien ratkaisuyrityksestä lain tarkistamisen keinoin. En näe esitetyssä sääntelyssä merkittäviä riskejä, hyötyjä kylläkin.

PKL 2 luku

Muutosesitykset ovat perusteltuja. Erityisesti on hyvä, jos lakiin tulee velvollisuus antaa pidättämisestä kirjallinen päätös lyhyine perusteluineen. Muutos parantaisi epäillyn oikeusturvaa ja mahdollisuuksia puolustautua rikosepäilyä vastaan, muun muassa avustajaa käyttämällä. Kirjallisesta päätöksestä myös avustaja saisi heti alustavan selon siitä, mistä hänen päämiestään epäillään.

PKL 3 luku

Muutosesitykset ovat perusteltuja. Esityksen 15 §:n seuraava virke on hyvin perusteltu: "Jos pääkäsittelyä on lykätty vastaajan mielentilan tutkimisen johdosta, kyseisen vastaajan vangitsemisasiaa ei tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi pääkäsittelyn lykkäämisen aikana." Selvää on (kuten pykäläehdotukseen on kirjoitettu), että poikkeus koskee vain mielentilatutkimukseen määrättyä vastaajaa, ei muita vangittuna olevia saman jutun vastaajia. Voi

olla hyvinkin perusteltua arvioida muiden vangittujen vastaajien vangittuna pitämistä uudelleen sinä aikana, kun joku jutun vastaajista on mielentilatutkimuksessa. Myös PKL 3:14 lisäys syytteen määräajan jatkamishakemuksen kansliakäsittelystä on perusteltu.

PKL 4 luku

Muutosesitykset ovat perusteltuja, vaikka KKO:n ennakkopäätös KKO 2021:58 on selkiyttänyt oikeustilaa sen osalta, miten yhteydenpitorajoituksen henkilöpiiri voidaan määritellä. Esitetty muutos tiukentaa edellytyksiä siitä, millaisiksi KKO on ne määritellyt ja uutta on 60 päivän enimmäisajan asettaminen näissä tilanteissa. Edellytykset on tarkkarajaisesti määritelty. En näe tarvetta kritiikkiin oikeusturvan näkökulmasta. Lisätyötä muutos toki aiheuttaisi poliisille ja tuomioistuimille.

PKL 5 luku

Muutosesitykset ovat kaikilta osin perusteltuja. Pykälien muotoiluunkaan ei ole huomautettavaa.

PKL 6 luku

Muutosesitykset ovat lähtökohtaisesti perusteltuja. On perusteltua, että syyttäjälle varataan pääsääntöisesti tilaisuus harkita asiaa ennen vakuustakavarikon hakemista. On myös perusteltua säätää nykyistä tarkemmin perusteista, joilla vakuustakavarikon voimassaoloaikaa voidaan jatkaa. Täsmennys parantaa epäillyn oikeusturvaa, eikä aiheuttane sanottavaa työmäärän lisäystä poliisissa tai tuomioistuimissa.

4 §:ään esitetään seuraavaa muutosta: "Väliaikainen vakuustakavarikkoja vakuustakavarikko säilyvät voimassa, vaikka sakon, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisen vakuudeksi asetetaan riittävä vakuus." En ole täysin vakuuttunut muutoksen tarpeellisuudesta. On aika erikoista, että vakuustakavarikko olisi voimassa, mutta sitä ei voitaisi panna täytäntöön.

PKL 7 ja 8 luku

Erityisen hyvää ovat täsmennykset oikeudesta saattaa paikanetsintä ja laite-etsintä tietyin edellytyksin tuomioistuimen käsiteltäviksi. Esitetyt muutokset vastaavat niitä linjauksia, joihin KKO on ennakkopäätöksissään päätynyt (KKO 2017:40 ja KKO 2018:77). On syytä säätää tästä oikeudesta nimenomaisesti pakkokeinolaissa. Torjuva kannanotto siihen, että kotietsintä tai paikanetsintä voitaisiin toimittaa niin, että siitä ilmoitettaisiin vasta jälkikäteen, on perusteltu. Näin siitäkin huolimatta, että rikostutkinnan tehokkuus saattaisi joskus toteutua paremmin, jos etsinnän voisi toimittaa salaisena ja ilmoittaa siitä vasta jälkikäteen. Kyseessä on kuitenkin puuttuminen keskeiseen perusoikeuteen ja siksi on perusteltua pitäytyä voimassa olevassa sääntelyssä.

PKL 9 luku

Muutosesitys (3 §) on lähinnä tekninen ja sellaisena perusteltu. Lain tarkistaminen selkiyttää oikeustilaa, muutoksen käytännöllinen merkitys ei liene kovin suuri, mutta muutettavaksi ehdotettuna säännös antaa mahdollisuuden henkilötuntomerkkien ottamiseen joissain tilanteissa, joissa se ei nyt näytä olevan mahdollista.

PKL 10 luku

Tähän lukuun esitetyt jotkin muutokset ovat asiallisesti painavia, vaikka monet muutosesitykset ovat lähinnä teknisiä ja selventäviä.

Erityisen merkittävä on luvun 5 §:n muutosesitys. Kannatan esitystä siitä, että telekuuntelulupa koskisi tiettyä rikoksesta epäiltyä ja laitekohtaisen päätöksen tekisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Käyttäjän ollessa tuntematon tuomioistuin tekisi edelleen päätöksen siitä, mitä laitteita ja teleosoitetta lupa koskee. En näe esitetyssä sääntelyssä oikeusturvaongelmia. Esitys vastaa hyvin käytännön tarpeisiin.

Myös 7 §:ään esitetty lisäys on merkittävä (sairaan henkilön suostumus tai oikeammin sen puute).

Perusterikoksista mietinnössä esitettyyn voin yhtyä. Lisäykset ovat perusteltuja.

14 §:n osalta on huomattava, että RL 17:9 on kumottu 1.1.2023 voimaan tulleella lainmuutoksella (uusi RL 20 luku). Viittaus kumottuun säännökseen on kuitenkin perusteltu siksi, että esitutkintaan voi tulla rikoksia, joihin sovelletaan lievemmän lain periaatteen perusteella aiemmin voimassa ollutta lievempää lakia. Nyt voimassa olevassa tunnusmerkistössä (RL 20:21) on kahden vuoden enimmäisrangaistus. Kumotussa RL 17 luvun 19 §:ssä enimmäisrangaistukseksi oli säädetty yksi vuosi vankeutta.

Erityisen perusteltu on käytännön tarpeiden näkökulmasta 16 §:ään esitetty muutos (esitutkintaviranomainen saa kohdistaa pelkästään tekniseen laitteeseen kohdistuvaa teknistä kuuntelua laitteeseen sen sijaintipaikasta riippumatta). Kotirauhan suojaa ei nauti laite vaan suojan piirissä oleskeleva ihminen. Pelkästään laitteeseen kohdistuva kuuntelu ei loukkaa kotirauhan suojaa. On aivan samantekevää, missä konetta käytetään. Näppäimistökuuntelulla ei saada tietoa siitä, mitä kotirauhan piirissä tapahtuu. En näe tässä minkäänlaista perusoikeusongelmaa.

Myös 27 §:n muutos peitetoiminnan edellytyksiin on perusteltu. On syytä poistaa murhan, tapon ja surman osalta vaatimus yhteydestä organisoituun rikollisuuteen, suunnitelmallisuuteen, jatkuvuuteen tai toistuvuuteen. Nämä rikokset ovat rikoksista vakavimpia, eikä niiden ennalta estämisessä sallitun peitetoiminnan lisäkriteerejä ole tarpeen säätää. Voimassa olevan sääntelyn peruste ei ilmene poliisilain esitöistä. Kyseessä lienee lähinnä lainsäätäjän lapsuksesta, joka on syytä korjata. On myös perusteltua säätää 28 ja 29 §:t (rikoksentekokiellon sääntely peitetoiminnassa) toimivaltuuden muotoon.

56 §:n (ylimääräisen tiedon käyttö) laajennus koskemaan lahjusrikoksia ja huumausainerikosta on hyvin perusteltu ja käytännön tarpeita vastaava. En näe esitetyssä sääntelyssä ongelmia myöskään pakkokeinoperiaatteiden (erityisesti suhteellisuusperiaatteen) näkökulmasta. Esitetty sääntely on oikeasuhtaista sillä pyrittävään päämäärään nähden.

PKL 11 luku

1b:ään esitetään lisäystä pakkokeinojen käytöstä silloin, kun rikollisesta teosta epäilty on alle 15-vuotias. Muutos selventäisi oikeustilaa. Esityksessä on aiheellisesti korostettu pakkokeinoperiaatteiden merkitystä punnittaessa pakkokeinojen käyttöä rikollisen teon tutkinnassa. Toisaalta on hyvä tiedostaa, että rikolliset teot voivat olla hyvin vakavia, vakavimmillaan jopa

henkirikoksia tai niiden yrityksiä. Jos alle 15-vuotias syyllistyy esimerkiksi henkirikokseen, hänelle ei ole osoitettavissa paikkaa, jossa häntä voitaisiin kattavasti vartioida. Lastensuojelulaitoksista pääsee karkaamaan halutessaan aika helposti ja psykiatrinen hoito vaatii mielenterveyslaissa tahdosta riippumattomalle hoidolle asetettujen tiukkojen kriteerien täyttymistä. Järjestelmä ei ole kovin hyvin valmistautunut näihin tilanteisiin. Ratkaisuna ei kuitenkaan ole esimerkiksi pidättämisen tai vangitsemisen mahdollisuus, joka pitää sitoa rikosvastuuiän täyttymiseen, Toisaalta muun kuin iän perusteella syyntakeetonkin voidaan tutkinnan ajaksi vangita. Kyseessä on yhtälö, johon en pysty esittämään ratkaisuehdotusta. Viittaus lastensuojelun keinoihin on lähinnä pään pensaaseen panemista, kun tiedossa on, miten rajoitettua pakon käyttö lastensuojelussa on voimassa olevan sääntelyn mukaan. Huojennuksena voidaan toki todeta, että alle 15-vuotiaiden vakavat rikosteot ovat kuitenkin tilastojen perusteella harvinaisia yksittäistapauksia.

Esitetty uusi 2a § (velvollisuus ilmoittaa pakkokeinojen käytöstä syyttäjälle) on perusteltu. Ensi sijassa kysymys on esitutkintayhteistyöstä. Erityisesti salaisia pakkokeinoja käytetään varsin vakavien rikosten tutkinnassa ja tällöin ilman muuta olettamana on se, että syyttäjä tulee esitutkintayhteistyön kautta tietoiseksi salaisten pakkokeinojen käytöstä ja osallistuu myös niiden käytöstä käytävään ennakolliseen keskusteluun.

Esitutkintalaki

ETL 2 luvun 4a § on perusteltu lisäys. Tähän liittyy myös ETL 5 luvun 1 §:ään ehdotettu muutos ilmoitusvelvollisuudesta silloin, kun joku on kuollut tai vakavasti loukkaantunut poliisin käyttäessä voimakeinoja. Erityisen hyvänä pidän lisäystä ETL 4 luvun 16 §:ään (7-kohta) ja 18 §:ään (10-kohta). Velvollisuudesta ilmoittaa asianosaiselle sovittelun mahdollisuudesta lain tasolla on omiaan lisäämään asianosasten tietämystä heille tarjolla olevasta sovittelupalvelusta. Sovittelu on käyttökelpoinen keino puuttua pääasiassa lieviin ja perusmuotoisiin rikoksiin. Myös ETL 2 luvun 4 §:n lisäys (2 momentti) on tarpeen. Esitetyssä muodossa syyttäjä johtaa esitutkintaa (uudessa momentissa säädetyin edellytyksin) myös silloin, kun rikoksesta epäiltynä on muu poliisin henkilöstöön kuuluva kuin poliisimies.

Oikeudenkäymiskaari ja muut HE:ssä mukana olevat säädökset

Pidän näihin muihin säädöksiin esitettyjä muutoksia perusteltuina.

Matti Tolvanen

OTT, Rikos- ja prosessioikeuden professori

Itä-Suomen yliopisto

matti.tolvanen@uef.fi